

KIZ JİBEK

"Kız Jibek öyküsü, uzun zamandan bu yana halk arasında korunarak, destan şeklinde anlatılan, Kazakların en güzel ve uzun aşk destanıdır.

Destanı ilk defa Zeysanlı bir şair kaydederek, 1870 yılında Kazan'da yayımlatmış. Ancak bu ilk nüsha elimizde bulunmuyor. Destanın sonradan yayımlanan nüshasında da şu sözlerle karşılaşıyoruz:

İlk başta ben yaydım

"Kız Jibek" destan şeklinde.

Yeni baskısına baktığımda

Tümü yanlış sözlerin.

Destanın bu nüshası, 1876,1905,1909 ve 1911 yıllarında Kazan'da Hüseyinovlar'ın yayın evinde birkaç defa yayımlandı. 1925 yılında bu nüshayı, Kazak ağız edebiyat yapıtlarını toplayan Abubekir Divayev, Taşkent'de yayımlattı. Bundan sonra destan, 1933 yılında Kızılorda'da, 1939 yılında da Almatı'da "Kahramanlık Destanı" serisiyle birlikte yayımlandı.

Gerçek bir olaydan doğan Jibek öyküsünün tam olarak ne zaman ortaya çıktığını söylemek zor. Ancak tahminler, öykünün 18. yy.'da doğduğu yönünde. Destanda Jağalbaylı halkının yaşadığı yer Karadeniz kıyılan olarak geçiyor. Bir başka boy olan Şektiler'in yaşadıkları yer ise Akjayık. Bu ikisinin yerleşim yerinin arası uzak değil. Kazak bozkırı Çarlık Rusyası'nın sömürüsü altına girene kadar Jağalbaylı halkı Akjayık'ta yaşamış. Şu anda da Orsko kentinin Magnitagorks yakınlarında yaşayan Jağalbaylı (boy adı) sayısı hiç de az değil.

Jibek öyküsünün tarihini anlamamıza yarayan olaylardan biri Kalmukların Akjayık etrafında oturan Şekti toprağını işgal etmesi. Destanın ikinci dalı bu savaş zamanına uyuyor. Jayık'ın etrafında oturan Şektileri bir zamanlar Kalmuklar'ın yönettiği biliniyor.

Destanın kahramanlarından biri Tölegen. Şair, Tölegen'in hayatım doğduğu günden öldüğü güne kadar tasvir ediyor. Bu, öykünün epos çeşidine olan benzerliğinin bir göstergesi. Tölegen'in bağımsız aşkı, kurtuluşu araması da bu benzerliği destekliyor.

Muhtar Awezov

Aktaranlar: Zeyneş İSMAİL - Ahmet GÜNGÖR

Tölegen Jayık'a ilk sefere çıktığında arkasından ağlayarak, "gitme kal" diyen annesi Kamka'ya:

Bu güzelle evlenmeden gönül uslanmaz

Başladıktan sonra erler geri döner mi?

diye yanıt veriyor. Kız Jibek obasıyla birlikte ikinci defa göçe hazırlandığında Tölegen, arkasından ağlayarak gelen kardeşi Sansızbay'a:

Cesurluk, zenginlik kimde yok

Aşkın durumu bir başka

diyerek, cesurluğu, zenginliği değil, yalnızca güzel eşini sevmeyi hayal ettiğini söylüyor.

Şair, Tölegen'in bu yönünü etkili göstermek için çeşitli kompozisyon üslupları kullanıyor. Destancı, Kız Jibek'in göçünü takip eden Tölegen'in, sevgilisini görmek için dört nala koşan gönlünü, atının koşmasıyla özdeşleştiriyor. Fakat kuş gibi uçan atın koşusu Tölegen'e yine de yavaş geliyor.

Destanda Tölegen'in Kız Jibek'in göçünü takip ettiği bölüm, onun aşkla dolu kalbindeki umudun parlak ve mutlu devrini anlatıyor.

Tölegen'in aşkına engel olan dört çeşit güç var. İlk engel, çöl uzun yol; ikinci engel hiçbir yardımın olmaması; üçüncü engel yalnızlık; dördüncü engel ise Bekecan'ın düşmanlığı.

Destanda, Karadeniz kıyılarında yaşayan Jağalbaylıların memleketi ile Jayık'ın çevresinde yaşayan Şektilerin arasındaki yüz günlük çöl, kuş uçmaz, kervan geçmez bir yer olarak betimleniyor. Hırsızların, eşkiyaların yaşadığı çöl, Kosoba... Tölegen'in en acımasız dilsiz düşmanı Kosoba... Bu çöl gibi bir başka doğa engeli de Kozi ile Bayan'ın ölümüne neden oluyor. Bu olay aynı zamanda bir sır...

Eski aşkların hangisine bakarsak bakalım, aşkların amaçlarına ulaşamamalarına en büyük neden insanların zalimliği ise; ikinci büyük neden de doğa engelleridir. Ejderha, cin, sihir, ırmak, deniz, uzak yolculuk v.b. engellerin başında gelir.

"Kız Jibek" destanındaki Kosoba Çölü, eski geleneğin yansımaları, kötülüğün işareti gibi. Böylece Tölegen'in iyi niyetine çöl, uzun yolculuk ne kadar düşmansa, Bekecan'a da o kadar dost oluyor. Bu

durum Kız Jibek'in yaşadığı dönemi karanlık bir dönem olarak betimliyor. Gideceği bir yer, saklanacağı bir dağ yok. Adeta hapis...

Tölegen yaşadığı toplumda da, doğada da bir arkadaş bulamıyor. Bu, Tölegen'in yalnızlığını, hiçbir yardımcıının olmadığını gösteriyor. Kosoba Çölünde ölümün eşindeyken altı kaza bu yalnızlıktan yakındır.

Bazarbay'ın bedduası da ona az engel olmuyor hani... Bazarbay'ın hatasını (iyi dileğini) kazanan Sansızbay muradına eriyor, beddua ettiği Tölegen ise ölüyor. Tölegen bununla ilgili:

Beni dinlemedin diye

Vermedi bana hatasını

diyor.

Bedduanın aslı, eski gelenekler ve onların gücüyle ilgili. Baba ile oğul gelecek için mücadele ederken, destancı 'ak bata' ile kaderin gücünü ön plana çıkarıyor. Dolayısıyla babasının bedduasını alan Tölegen, derebeyi toplumunun geleneğine karşı çıkmakla kalmıyor, kendi kaderine de karşı çıkıyor. İki aşkın birleşmesine kader engel oluyor. Kız Jibek'in Tölegen dönerken gördüğü rüyayı, Tölegen'in yengesine verdiği yanıtı, o yanıtın Sansızbay'a söylenmesi, Tölegen'in kardeşiyle vedalaşırken, "Ölürsem Kız Jibek'le sen evlenirsin" demesi, kaderin acımasızlığını destancının daha önceden hissettirmeye çalıştığını gösteriyor.

"Kız Jibek" destanının yapısından ana fikrini ve karakterlerinin psikolojisini, özelliklerini inceleyip analiz etmede en büyük yardımcı bu destanın toplumsal özeti olmalı.

Bu destan, feodal toplumun varlığından ve gerçeğinden doğan bir öykü olduğu için eski yapının farklı geleneğini, inancını yansıtıyor. O geleneklere, o inançlara boyun eğen eskici bilinç öncelikle destancının anlayışında kendini gösteriyor. Romantik, psikolojik yönleri olan "Kız Jibek" destanının asıl konusu eski geleneklerdir. Kazakların yaşamında çokça yer alan amengerlik (Ağabeyi ölen birinin yengesine evlenmesi), dulluk destanın önemli bir bölümünü oluşturur. Bu destanı feodal toplumun

geleneğinden doğan aşk destanı diye değerlendirmek gerekir. Bunlar destanın ikinci bölümü için de geçerlidir.

"Kız Jibek" destanının eski nüshaları daha bulunamadı. Yayınlanmakta olan nüshayı anlatanlar, kendilerinin sınıfsal, toplumsal bilincini, halkın tarihinin ilerleyen, gelişen yönüyle birleştiremiyorlar. Destandaki kadın tipi, birçok zorluklara neden olan cahilliğin geleneğini eleştiremiyor. Bunlar, gericiğin taraftarı olan aksakallılar gibi geleneğin destekleyicisi olup çıkıyorlar.

Bu durumu, "Kız Jibek" destanının iki bölümlü konusunda, özellikle de Sansızbay-Jibek olayında açıkça görüyoruz.

Destan, Tölegen ile Jibek'in ilişkisini anlatmaya, psikolojik lirik-epos şeklinde başlıyor. Tölegen ve Jibek bağımsız duygu, gençlik amacı yolunda buluşuyorlar. Tölegen'in babasının istediği kızla evlenmeyerek, aşkı araması, bu yolda kendisi gibi bağımsız aşk hayatını arayan Jibek'i bulması destan içindeki meşru, halkçı başlangıcı gibi değerlendirilebilir.

Tölegen'in Jibek'e olan sevgisini anlatırken, bir kızı ikincisinden (öncekinden) daha güzel betimleyip, sonra da Tölegen'e onların hepsinden de Jibek güzel, farklı dedirtiyor. Tölegen Jibek'e hemen aşık oluyor. Tüm bunlar destanın giriş bölümünde, başlangıcında oluyor. Ancak bu bölümde bile az önce sözünü ettiğimiz kaderin acımasızlığı kendini gösteriyor.

Tölegen ile Jibek başlangıçta eşit olarak biraraya gelse de, ileride eski gelenek-göreneğin, dulluğu öven inancını da bu gençlere kabul ettiriyor.

Destancının amengerliği, dulluğu öven inancını da bu gençlere kabul ettiriyor. Tölegen Akjayık'tan gideceği an Jibek'e sonra kendisi ölürse Sansızbay'la evlenmesini kendi ağzıyla söylüyor, istiyor.

Sonra Jağalbaylı'dan gideceği zaman da Jibek'i bulup evlenmesini kardeşi Sansızbay'a söylüyor. Öleceği an söylediği bu vasiyet son isteği oluyor. Bu isteği yerine getirmek Jibek ile Sansızbay için artık amaç, görev haline alıyor. Eğer vasiyetini yerine getirmezlerse sanki Tölegen bir defa değil, iki defa

ölmüş olacak.

Tölegen'in ölmesi de, destancıya göre değişmez kader gibi. Bunun nedeni Tölegen'in babasını dinlememesi. "Baba sözünü dinlemeyen kim olursa ondan iyilik beklemiyor" şeklindeki tutucu inanç destandaki diğer duygu ve düşüncelerden daha ağır basıyor.

Baba batasını alarak giden Sansızbay'ın yolu hep açık oluyor. Böylece destanın kompozisyon yapısının amacı, aşk hakkındaki anlayış, inanç; hepsi de geleneğin hükmü altında bu yola bağlı ilerleyen tartışmaları gösteriyor.

"Kız Jibek" destanını incelerken eski Kazakların yaşamında kadınların yerine dikkat etmek gerekiyor. Toplumsal durumlardan doğan kurallar yüzünden hayvanı verenin o hayvan gibi mülkiyetinde olmuş kadın. Başlık parası verilen kız sadece eşinin malı değil, onu isteyen boyun da malı olmuş. Kocasını ölse de kadın başka birisiyle evlendirilirdi.

Toplum erkeğe de, kadına da bu yolu, bu geleneği kabul ettiriyordu.

Biz "Kız Jibek" destanını araştırırken bunun gibi tutucu, eskici inançları net gösteren özelliklerini görmemezlikten gelemeyiz. Ustaca anlatılan "Kız Jibek" destanını, geçmişteki eski inanç ve gelenekleri kendisinde net görebileceğimiz folklor örneği olarak da incelememiz gerekir.

Tölegen'in bir düşmanı da Bekecan demiştik. İnsanın düşmanlığının anlatıldığı yerde, o toplumsal düzenin, dünyanın adaletsizliğinden, eşitsizliğinden de söz edilir. Eski âdetler, kadının eşitsizliğine neden oluyor. Bekecan o eski âdetlerin koruyucusu.

Birbirini seven gençlerin yollarındaki engeller, birçok destanın da ortak konusunu oluşturuyor. Toplum hayatı, mücadele dünyası, iyilikle kötülük arasındaki kavga... "Kız Jibek" destanındaki çeşitli engeller de bu kavgaların kurallarını derin şekilde kanıtlıyor.

Fakat, eski yaşamın adaletsizliğine karşı mücadelede Tölegen yalnızlık çekse de, dinleyicilerin, halkın gönlü hep aşkların tarafında yer alıyor. Dola-

yısıyla Tölegen'in öldüğü bölüm çok üzücü oluyor. Tölegen memleketinden birlikte çıktığı altı kazla öleceği an konuşup vedalaşması, anne-babasına, vatanına milletine selâm söyleyip, vedalaşması çok etkili bir şekilde anlatılıyor. Bu sadece vatanına milletine, anne-babasına olan sevginin işareti değil, bunlarla birlikte aşkına, hayallerine ulaşamamış kalbin, gönülün haykırışıdır. Bu haykırış Tölegen'in ölümünü daha da üzücü bir şekilde gösteriyor.

Tölegen'de öleceği anda durumunu dinleyicilerin üzerine iz bırakacak şekilde anlatma yönelimi var. "Uğursuz seferin sonu böyle" demek istiyor.

Kasaba gölünde altmış eşkiya kuşattığında, "batan güneşle batayım, gençliğimi de beraber götürüyüm" diye Tölegen'e savaşa da eski büyük bahadırın gücü verilmemiş. Bu güç ona kasten verilmiyor. Bu durumda yukarıda belirtilmeyen derin düğüm, giz söz konusu. Dolayısıyla Tölegen'in bindiği atı da arkadaşını düşmana vermeyecek kadar güçlü değil. Aksine düşman kuşattığında, o başını yere doğru eğerek, Tölegen'in düşmana yenilmesine yardımcı oluyor.

"Kız Jibek" destanındaki en önemli kahramanlardan birisi de Jibek. Tölegen gibi, Jibek de farklı. Jibek'i betimleyebilmek için Akjayık'dan taşınan göçün başındaki on üç kız, bir baybişenin (bir erkeğin ilk hanımı) saltanatına dikkatle bakmak gerekir. Destancının çekici şekilde betimlediğine göre o çiçek gibi kızların hepsi de kusursuz güzel. Saltanatları birbirini geçen kızlar sırayla betimleniyor.

Tölegen'i bu göçün, bu güzel kızların yanlarından geçirirken destancı şair, çok başarılı psikolojik üslup kullanıyor. Bir kızı diğerinin güzelliği geçiyor. Tölegen arkalarından bakarak, herbirinin Jibek olduğunu sanıyor. Fakat hiçbirisi Jibek değil. Bu Tölegen'in Jibek'i görmeye olan isteğini daha da pekiştiriyor. Bu Jibek'e çekme üslubu. Bu üslupla Tölegen'in Jibek'e daha görmeden aşık olmasına neden oluyor.

Bu on üç kızın hepsinin saltanatını da, güzelliğini de en son iki yüz develi göçü yöneten baybişe saltanatıyla, güzelliğiyle geçiyor. "Anasına bak, kızımı al" şeklinde bir atasözü var. Şair bunu hatırlatıyor. Jibek gibi güzeli doğuran ancak böyle soylu birisi

olur. Böylece, Jibek diğer kızlardan sadece güzelliği ve saltanatı ile değil, en değerli örnek annesiyle de farklı. Tölegen'in "aklıyla tanıdığı" Kız Jibek işte bu.

Tölegen Kız Jibek'in arabasına yaklaştığında, kız gururlanarak cevap vermiyor. Bu gururluluk da Jibek'in farklılığını gösteriyor. Buna Tölegen de kızıyor. İkisi kavga ediyorlar. Bu iki soylunun gururla karışık, ilk psikolojik kavgası. Tölegen onu aşağıladığında Jibek, kendisinin bir milletin biricigi olduğunu bildiriyor. Onu bütün Şekti halkı seviyor.

Jibek'in bu hareketi mağrurluk olarak değil, kendi değerini bilme olarak değerlendirilmeli. "Ben de senin gibi soyluyum, tanıyacaksan gel, kabul etmezsen boşuna dolaşma" diyor. Bu tartışma, bu gurur yarışı Tölegen'in sevgisini, isteğini daha da pekiştiriyor. Bu gururlu kız, Tölegen için ulaşılması zor bir zirve gibi görünüyor.

Çok zaman geçmeden gururlu kız da aşık oluyor. Önce kızı görmeyi Tölegen çok istiyorsa, şimdi Tölegen'i görmeyi kız çok istiyor.

Buradaki Tölegen'in nazlanması da, geçekten birbirini seven gönüllere uygun karakter olarak tasvir ediliyor. Jibek aile yaşamının temel mayası, geleneğe de, kocaya da vefalı kadını simgeliyor. Tölegen memleketine gideceği an, o kötü rüyayı görünce, eşini göndermek istemiyor. Tölegen'i sekiz sene boyunca bekleyip dayanıp vefalı dul örneğini gösteriyor.

Bekecan'ın Tölegen'in ölümünü duyurması Jibek için artık trajedinin başlangıcı oluyor. Şimdiye kadar mutlu olan Jibek, şimdi mutsuz, yas tutan dul haline dönüşüyor. Her gün sevgilisinin arkasından ağıtlar söylüyor. Bu ağıt, artık ikinci olaya geçmeye zemin hazırlıyor. Jibek, diğer aşk destanlarındaki gibi eşinin arkasından ölecek değil. Yas tutar, dayanır ve Tölegen'in isteğini yerine getirmek için amengerini (Tölegen'in kardeşi) beklemeye başlar. Fakat Kız Jibek'in mutsuzluğu sadece Tölegen'in ölümüyle sınırlanmıyor. Uğursuzluk üzerine bir başka uğursuzluk Koran bige bir Kalmuk'un zorla evlenmeye kalkışması. Şekti milletinde Kalmuklara karşı duracak güç yok. Dolayısıyla, bu çaresizliğin ateşinde yanacak olan da korumasız Jibek'tir. Jibek,

Şekti'nin güçsüzlüğüne çok kızıyor. Dolayısıyla Kalmukların kuşatmasında kalan korumasız Jibek, bahadır Sansızbay'ı sabırsızca bekliyor. Jağalbaylı halkının ünü, ismi artık Jibek için umut, güç dünyası gibi görünüyor.

Geleneğe boyun eğmiş Jibek sadece aşkını koruyan kadın değil, zor günlerde halkının da, kendisinin de namusunun taraftan olan kadın şeklinde tasvir ediliyor.

Jibek'in sağlam azmi, cesurane gururu. Jibek sevgilisinden ayrılan, yas tutan, mutsuz birisi ise de, dıştaki zorluklara dayanarak cesurluk gösteriyor. Tölegen'in zamanında kaygısız, serbest birisi olan Jibek, Sansızbay'ın zamanında savaştıkâr, zeki, kaynına (Tölegen'in kardeşine, Kazakça'da kocasının kardeşine kadın kayın der) güç veren Şeklinde betimleniyor.

Düşman görmemiş genç Sansızbay, Koren Kalmuk'un yolunu beklediğinde, Jibek bir tepeye çıkıp, attan inerek, kendisini Sansızbay'ın kazanması için adak adıyor.

Jibek'in sıfatlarından biri zeki oluşu ve iyi hatipliği. O Koren'i zekasıyla, hatipliğiyle kalem gibi oynatıyor.

Jibek'in düşmandan kurtulmasına Sandalkök'i (at ismi) kazanması neden oluyor. Bu kazanç zaferin kazancı. Sandalkök, Jibek'in eline geçtikten sonra iyilik için hizmet ediyor.

Tölegen'in yerine geçen Sansızbay, Tölegen'e benzemeyen birisi. Sansızbay çocukluğunda cesur olarak terbiye ediliyor. Tölegen de kardeşine, bir bahadıra gerekli tüm araçları hazırlıyor. Savaşta binecek atını seçmede yardımcı oluyor. Sansızbay yay çektiğinde onun oku dokuz tepeyi geçerek, orada duran ev kadar taş yerinden oynatıyor.

Sansızbay cesur. Tölegen gibi uğursuz değil, çünkü babasının "ak hatasını" alarak yolculuğa çıkıyor. Böyle olması şart. Destanda Sansızbay ile Jibek'in aralarındaki sevgi de sözkonusu. Bu sevgi olmalı, çünkü destancının amacı Amengerliği kabul ettirmek. Dolayısıyla "Kız Jibek" destanında üç insanın aşkı birleştiriliyor. Jibek Tölegen'i nasıl seviyorsa, destan Sansızbay'ı da öyle sevdirerek, örnek

yenge şeklinde gösteriyor. Erkeğin mülküne, milleti sahip çıkar inancı bunu gerekli kılıyor. Amengerlik-dulluk olayı Kazakların geçmiş yaşamının özelliğini gösteriyor.

"Kız Jibek" destanındaki olumsuz, zorluk çıkaran kişiler Bekejan ile Koren. Bu ikisi de birbirini seven gençlerin birleşmesine engel oluyor. Fakat karakter ve yaratılış bakımından ikisi birbirine benzemiyor. Koren; yabancı milletten çıkan düşman, Bekejan, yakınlardan çıkan düşman. Koren düşman da olsa anlayışlı, kahramanlara özgü saflığı ve mertliği var. Bekejan'da bunlar yok. Bekejan zalim, kurnaz, tehlikeli düşman. Evet, Bekejan Jibek'e aşık. Fakat onu gerçek aşkla sevmiyor, sadece kiskanç ve başkasına vermeyeceğim, diyor. Bununla beraber kendisi hırsız,eşkiya. Jibek'e uygun değil. O amacına alın teriyle, gerçek aşk yoluyla ulaşmak istemiyor, kurnazlıkla, hiyanetle ulaşmak istiyor. Jibek onu sevmiyor, bundan sonra Bekejan'ın zalimliği daha da artıyor.

Koren öyle değil, bahadır insan. Sansızbay'ın arkasından yetişerek Koren ona: "Benim adım han Koren, neden umut ediyorsun" deyip Sansızbay'ı teketek karşılaşmaya davet ediyor. Bu kahramanların geleneği. Koren Sansızbay'dan ilk sırayı istiyor. Sonra sırayı Sansızbay'a vererek, ölüme karşı duruyor. Bekejan'ın korkaklığı, iki yüzlülüğü Koren'de yok. Kendisi iki ata binen Koren, Kalmukların büyük baldızı olarak tasvir ediliyor. Destan bu bölümde Sansızbay'ın cesurluğunu büyütüp pekiştirerek tasvir etmek için, düşmanını güçlü yaparak, belli bir yere kadar onu objektif şekilde büyüterek gösteriyor.

Evet, onun karakteri kaba. Koren'in zalimliği de az değil. Dolayısıyla destancılar, onu çoğu yerde, aslında ahmak şeklinde tasvir ediyor.

Destanın esas kahramanları bunlar.

"Kız Jibek" destanının dili zengin, kompozisyonu dinleyiciyi çekecek şekilde ustaca yapılmış. Yukarıdaki insanların karakterinden, hareketinden göçebe yaşamın örfünü, adetini, çeşitli inançlarını görüyorsunuz. Bu motifler destanın konusuyla yakından ilgili olup tartışma olaylarına güzellik katıyor. İnsanların aralarındaki ilişkiler de çok değişik ve çe-

şitli kişilikler sırayla betimleniyor.

Kıskanç Bekejanın zorlukçu Koren'in karşısında, sevginin taraftan olan Tölegen ile Jibek, Sansızbay ile Şege, Karşığa ile Sırlıbay, mağrur Bazarbay, bütün millet olarak tasvir ediliyor.

"Kız Jibek" destanı Kazakların geçmişteki göçebe yaşamının da aynası gibi. Destanda göçebe milletin kalabalık şekilde göç ettiği sahneler, dikilen çadır, ıssız bozkırda tek başına dolaşan "altı yolcular" gibi sahneler tanıtılıyor.

Destanda olayı anlatmanın üç yöntemi içiçe kullanılıyor. Anlatma ve betimleme, konuşurma. Destanın şiir yönünden ağır basması, anlatma yönteminin az kullanılmasına neden oluyor. Anlatma bölümleri destanın sonunda bazı monologlar üzerinde, şairin özeti şeklinde yer alıyor. Anlatmalarla ilgili sözleri şair çoğu zaman düzyazıyla veriyor. Bu destanın özetini ilginç yapmış. Destanda betimleme yöntemi de oldukça göze çarpıyor. Göçün saltanatı, Jibek'in güzelliği, atın koşuşu, Jibek'in bindiği Sandalkök'in koşuşu, tüm bunlar hem olayı anlatma, hem betimleme yöntemini kapsıyor. Aslında destanın betimleme yönü daha ağırlıklı. Betimleme yönteminin etkin kullanılması olayı etkileyici, canlı yapıyor.

Fakat şairin kullandığı tasvir etme yöntemi sadece betimleme değil. O yeri geldiğinde konuşurma yöntemini de kullanıyor. Her bir kişinin kendisini konuşturuyor. Konuşurma aracılığıyla onların iç dünyasını, sevincini, üzüntüsünü etkili şekilde sunuyor. Vedalaşma, duyurma, dilek dileme, rüya görme, baş sağlığı dileme, bata gibi çeşitli gönül halleriyle şiirli süslemeler bu konuşuma sırasında görünüyor. Bu destanın özetini genişletip, gönüllere uygun yapıyor. Monologların çoğu karatpa söz (birisine yönelik konuşma. Örneğin: Ey, filanca) kullanma aracılığıyla veriliyor.

Ey yengem ay, yengem-ay

Karakterin değişik ay!

Tölegen'e bir git sen,

Dinlese beni, gitmesin!

İşte buradaki "Ey yengem-ay" sözcüğü gibi ka-

ratpalar destanda çoktur. Bazen lanetleme şeklindeki karatpa monologlarla da karşılaşıyoruz:

Allah kahretsin seni Bekejan

Gösterme bana yüzünü

Bitirmişsin işini.

diye Jibek Bekejan'ı lanetliyor.

Konuşturmanın kısa bir çeşidi de atışma. Destanda dört yerde atışma karşımıza çıkıyor. Fakat özeti, görevi yönünden bu atışmalar birbirine benzemiyor. İlk atışma, Karışa'nın çadırın içindeki Jağalbaylı delikanlıları ile. Bu sevinçli haberi bildiren atışma. Sözkonusu üçüncü atışmayı Bekejan kullanıp Tölegen'in ölümünü duyuruyor. Dördüncü atışma ise Şege ile Jibek'in arasında oluyor. Bu da sevinçli haberi bildiriyor.

Destanda batıl inançlara rüya görme gibi duygulara da önem veriliyor. Jibek iki defa rüya görüyor. Birincisinde Tölegen'in öleceğini tahmin ediyor, ikincisinde Sansızbay'ın Kalmuklan yeneceğini daha önceden tahmin ediyor.

Şair tabiat görüntülerini de belli bir duyguya, işe delil olarak kullanmış. Jibek'in göçünü güneşin doğmasıyla takip eden Tölegen, Jibek'le Jirenbay'ın otağında, tam öğle vaktinde karşılaşıyor. Bu vakit, güneşin nurunun dünyaya yayıldığı vakit. Bu, mutluluğun arkasından koşarak, yükselme doğru ilerleyen iki sevgilinin duygularıyla özdeşleşiyor. Ve artık Tölegen Kosoba'nın dibine güneş batarken attan düşmüş etrafa karanlık hakim olunca da vefat etmiştir. Bu dünyaya karanlığın yerleştiği vakit. Karanlık gece Tölegen'in ölmesiyle özdeşleşiyor gibi.

Destanın en değerli yanı dilinin saf, zengin, güzel şekilde yapılmasıdır. Çeşitli etkileme, bezendirme, benzetmelerden başka bazı sözcüklerin tek tek uzatılması da güzeldir. "Ay karanlık gecesi, ayın geçmiş zamanı." İşte, bu gibi cümleler somut örneklerdir.

Şair betimlemeler söz konusu olduğunda süsleme, bezendirme yerine mecazi sözcükler kullanıyor. İnsanları betimlerken çoğu zaman mecazi sözcüklerden yararlanıyor. Benzetmede kullanılan sözcükler (yani mecazi anlamda kullanılan sözcükler) ay,

güneş, yıldız, altın, cennetin bayrağı, beyaz tavuğun kanı, orkoyan (tavşan), cennetten esen rüzgâr gibi. Mecazi anlamdaki sözcükler çok uygun kullanılıyor.

Jibek'in yüzü

Baharın bembeyaz kar gibi

Bembeyaz yüzünün rengi

Beyaz tavuğun kanı gibi

Bunlar çevredeki tabiat görüntülerinden alınan mecazi anlamdaki kullanımlar. Kazakların yaşamlarının esas hayvanlarla ilgili mecazi anlamda kullanımlar var:

Halkım koyun gibi bakar

Milletim hayvan gibi bakar

Vedalaşma, başsağlığı dileme, uğurlu bata gibi monologlarda benzetme çok fazla. Betimlemeleri benzetmeyle, duygulan mecazi sözcüklerle veriyor.

Kökjorğa ile Sandalkök'ün koşusunu tasvir ederken Sansızbay ile Koren'in kavgasını, göçün

güzelliğini anlattığında şair pekiştirmeye başvuruyor.

Böylece şair süsleme, benzetme, mecazi sözcükler, pekiştirme gibi sözcükleri keyfine göre kullanmıyor. Herbirinin kendisine göre yeri var.

"Kız Jibek" destanının dilinin, şiirselliğinin güzel şekilde çıkmasının nedeni de bunun gibi nakışlarının olması. Şiirlerin uyak düzeni de, ses yapısı da uygun, yatkın.

Asu da asu bel dedi.

Asa bir sokkan jel dedi.

Buradaki a-a, s-s, e-e gibi seslerin uygunlukları güçlü. "Kız Jibek" destanı kahramanlık destanı gibi yedi heceli jırla anlatılıyor. Uyak düzeni iki-üç satır sonra gelip, serbest uyak düzenleri oluyor.

Destanda vedalaşma, duyurma, ağıt, helalleşme, gibi şiirler çok: bunların hepsi destanın lirik gücünü pekiştiriyor. Olayların ilginçliği ile lirik olması bu destanın özetini geliştiriyor.